

Zərifə Əliyevanın elmi nailiyyətləri

“Akademik Zərifə xanım Əliyeva. Yüksək əqiddə” kitabında yazıldığı kimi, elmi-tədqiqat işləri ilə yanaşı, Zərifə Əliyeva pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olmuş, biliklərini gənc nəsildən əsirgəməmişdir.

1967-ci ildən Əziz Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun Göz xəstəlikləri kafedrasında pedaqoji fəaliyyətə başlayaraq, əvvəlcə kafedranın dosenti, professoru, daha sonra müdiri vəzifəsində çalışmış, həkimlərin diplomdan sonrakı hazırlıqlarının tələblərə uyğun şəkildə aparılmasına əlverişli şərait yaratmışdır. Onun təkmilləşmə kursu keçən həkimlərə oxuduğu müəhazirələrin, apardığı praktik məşğələlərin əsasını tibb elmində əldə edilən yeniliklərin fərhi, praktik vərdişlərə yiyələnmənin istiqamətləri, müasir tibbi cihazların gündəlik təcürbədə tətbiqi üsullarının dərin mənimsənilməsi kimi mühüm istiqamətlər təşkil edirdi. Həmin dövrdə Zərifə Əliyeva praktik həkimlik fəaliyyəti ilə də məşğul olmuşdur: bir çox cərrahiyyə əməliyyatları aparmış, xəstələrə məsləhətlər vermiş, üstəlik, Onun fəaliyyəti yalnız öz klinikasına qapanıb qalmamış, bütün oftalmologiya təşkilatlarını və şöbələrini əhatə etmişdir. Bununla yanaşı, O, göz xəstəlikləri üzrə təkmilləşdirmə kurslarının dinləyicisi-həkimləri ilə pedaqoji iş aparmışdır.

Çoxillik müşahidələrin, klinik tədqiqatların və eksperimentlərin nəticələri Zərifə Əliyevaya doktorluq dissertasiyası üzərində işləmək imkanı yaratmışdır. O, 1976-cı ildə H.Helmqolts adına Moskva Elmi-Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda “Azərbaycanın bir sıra kimya müəssisələri işçilərinin görmə orqanının vəziyyəti” mövzusunda dissertasiya işini uğurla müdafiə edərək, əsl elm xadimi olduğunu bir daha təsdiqləmişdir. Dissertasiya işi alim-oftalmoloqların yüksək qiymətini almış, bu sahədə ilk fundamental tədqiqatlardan biri kimi dəyərləndirilmişdir. 1977-ci ilin əvvəllərində tibb elmləri doktoru elmi adına layiq görülmüş Zərifə Əliyeva Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda bir sıra səmərəli elmi-tədqiqat işlərinin təşkilatçısı olmuşdur. Görkəmli alim burada ətrafına istedadlı gənc həmkarlarını toplayaraq, elmi-tədqiqat işlərini, kadrların və elmi işçilərin hazırlanmasını müvəffəqiyyətlə təşkil edə bilmişdir.

Samir Mustafayev yazır: Zərifə xanım oftalmologiya elminin qlobal problemlərinin elmi həlli yolunda bir sıra konkret təşəbbüslərlə çıxış etmiş, 1977-ci ildə Onun təklifi ilə Bakıda Ümumittifaq Oftalmoloqlar Cəmiyyəti İdarə Heyətinin plenumu keçirilmişdir. Belə bir möhtəşəm tədbir respublikamızda ilk dəfə keçirildiyindən, böyük təşkilatçılıq bacarığı, gərgin zəhmət və təcürbə tələb edirdi. Akademik Zərifə Əliyeva bu işlərin öhdəsindən uğurla gəlmiş, Bakıda yüksək səviyyədə təşkil olunmuş plenum ümumən keçmiş İttifaqda böyük maraqla qarşılanmışdır.

Plenum Azərbaycanca görmə orqanının peşə patologiyasının öyrənilməsi üzrə ilk ixtisaslaşdırılmış elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaradılması ilə bağlı professor Zərifə Əliyevanın irəli sürdüyü təşəbbüsü də bə-

yənmişdir. 1979-cu ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fiziologiya İnstitutunda Zərifə xanımın rəhbərliyi ilə yaradılmış laboratoriyada az intensivli zərərli istehsal sahələrində görmə orqanına fizioloji, klinik, funksional, histoloji mexanizmlərin təsirinin öyrənilməsi üzrə bir sıra qiymətli tədqiqatlar aparılmışdır.

Hər bir alimin əbadiyaşarlığını təmin edən mühüm amillərdən biri də onun özündən sonra qoyub getdiyi mükəmməl elmi məktəbdir. Akademik Zərifə Əliyevanın böyük zəhmət hesabına ərsəyə gətirdiyi dərslər vəsaitləri, dərsləklər, elmi monoqrafiyalar bu gün təkəcə Azərbaycanın deyil, ümumilikdə, dünya oftalmologiyasının sanballı xəzinəsinə çevrilmişdir. Bu əsərlər arasında “Kəskin virus konyuktivitləri”, “Keratitlər, gözün damarlı traktının, torlu qişanın, görmə sinirinin xəstəlikləri, kataraktalar”, “Qlaukoma və gözün hipertenziyası”, “Görmə orqanının zədələnməsi”, “Göz yaş axmasının fiziologiya və histologiyası”, “Şəkərli diabetdə göz xəstəlikləri”, “Gözün mikroçərrahiyyəsi”, “Göz bəbəyi haşiyəsinin adaptasiya və müdafiə funksiyası” və başqaları elmi ictimaiyyət və praktik həkimlər tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Alim göz yaş aparatı xəstəliklərinin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirmiş, bu sahəyə həsr etdiyi “Yaşaparıcı yolların fiziologiyası”, “Yaşaparıcı yolların cərrahi müalicəsi”, “Göz yaş yollarının qoruyucu cərrahiyyə üsulları” və digər əsərləri ilə Azərbaycan lakrimologiyasının əsasını qoymuşdur.

Bunlarla yanaşı, Zərifə Əliyeva nadir sahə olan iridodiyagnostika və iridoterapiya problemləri ilə ciddi məşğul olmuş, bu sahəyə dair iki monoqrafiya hazırlamışdır. Bu monoqrafiyalardan “İridodiyagnostikanın əsasları” rəngli illüstrasiyalarla “Azər-nəş” tərəfindən, digər monoqrafiya isə “İridodiyagnostika” adı ilə 1988-ci ildə Moskvada nəşr edilmişdir. Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, dünya miqyasında iridodiyagnostikaya dair ilk kitabları, məhz akademik Zərifə Əliyeva yazmışdır.

1980-ci ildə Zərifə Əliyevanın “Şin istehsalında gözün peşə patologiyası”, “Gözün hidrodinamik sisteminin anatomo-fizioloji xarakteristikası”, “Gözün və göz siniri yollarının yaşla əlaqədar dəyişiklikləri” adlı üç monoqrafiyası oftalmologiya elminə sanballı töhfə olmuşdur. Alimin bir sıra elmi işləri görmə orqanında bədxassəli işlərin diaqnostikasına və müalicəsinə həsr olunmuşdur. Onun daktriologiyadan bəhs edən “Göz sultanmasının fiziologiyası”, “Göz sultanmasının müasir cərrahiyyə üsulları ilə müalicəsi” monoqrafiyaları təkəcə oftalmoloqların deyil, həm də fizioloqların diqqətini cəlb etmişdir. Alim müasir dövrdə də hər bir oftalmoloqun stolüstü kitabı olan “Terapevtik oftalmologiya” əsərinin müəlliflərindən biridir. Zərifə Əliyevanın zəngin pedaqoji, elmi və əməli təcürbəsi “Oftalmologiyanın aktual məsələləri” monoqrafiyasında (professor N.B.Şulpina və L.F.Şoşetova ilə birlikdə) əksini tapmışdır. Bu kitab həm həkim-oftalmoloqlar, həm də həkimləri təkmilləşdirmə fakültələrinin müəllimləri üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

1980-ci ildə professor Zərifə xanım Əliyevaya elmi xidmətlərinə və pedaqoji kadrların hazırlanmasında

kı fəaliyyətinə görə “Əməkdar elm xadimi” fəxri adı verilmişdir. 1981-ci ildə kimya istehsalında göz zədələnmələrinin profilaktikasının öyrənilməsi üzrə işlərinə, o cümlədən, “Şin istehsalında gözün peşə patologiyası” monoqrafiyasına görə, dünya şöhrətli alim oftalmologiya sahəsində ən yüksək mükafata - SSRİ Tibb Elmləri Akademiyası tərəfindən akademik M.İ.Averbax adına mükafata layiq görülmüşdür. SSRİ-də belə yüksək mükafata layiq görülmək qədrli hadisədir. Onun fitri istedadını və alimlik keyfiyyətlərini bir daha parlaq təcəssüm etdirirdi. 1983-cü ildə görkəmli alim tibb elmindəki böyük xidmətlərinə, çoxillik elmi-tədqiqat işlərinə görə, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının akademiki seçilmişdir. Zərifə Əliyeva heç zaman gərgin işdən usanmamış, ürəkdən və ilhamla çalışmışdır. Həkim kimi fədakarlığı, yüksək vətəndaşlıq məsuliyyəti, səmimiyyəti və qayğıkeşliyi, insanlara və onların problemlərinə göstərdiyi diqqət, fəal həyat mövqeyi ona həmkarlarının, yetimlərinin və xəstələrinin dərin hörmətini qazandırmışdır.

Akademik Zərifə Əliyeva bütün fəaliyyəti boyu həkimlik etikasını uca tutmuş, insan sağlamlığını ictimai sərvət, insanların gözələrinə nur bəxş olunmasını isə bəşəri humanizm kimi dəyərləndirmişdir. O, gənc həkimlərin tərbiyəsinə, onların peşə fəaliyyəti ilə bağlı problemlərinin öyrənilməsinə və həllinə yeqli zəhmət sərf etmişdir. Çoxsaylı məqalələri, çıxışları, məhz bu məsələyə həsr olunmuş, “Yüksək etimad” kitabı cəmiyyətdə həkimin şəxsiyyət kimi formalaşması prosesinə dəyərli töhfə olmuşdur. Görkəmli alim yazırdı ki, həkimlə xəstənin birbaşa əlaqəsi müalicənin əhəmiyyətini yüksəldir, xəstəyə ümid verir, orqanizmin xəstəliyə qarşı müqavimətini artırır, bəzən davadərmandan da güclü təsir göstərir. O, həkim və xəstənin qarşılıqlı münasibətlərinin əsas qaydalarını tərtib etmiş, müalicə həkiminin diaqnostika və müalicə prosesində aparıcı rolunu göstərmiş, bütün tibb işçilərinin təkəcə təhsilinin yox, həm də tərbiyəsinin vacibliyini ön plana çəkmişdir. Akademik Zərifə Əliyeva həmkarlarına həmişə tövsiyə edirdi ki, insana tibbi yardım göstərmək, sağlamlığı uğrunda mübarizə aparmaq, həm də onu özünə qaytaran əsl humanist xidmətdir. Zərifə xanımın təbətət fəlsəfəsinin başlıca qayəsi insanı sağaltmaqla onu öz məniyə qaytarmaq idi. Bu baxımdan, yüksək peşəkarlığı ilə həmkarları arasında seçilən alim hesab edirdi ki, tibb elminin fəlsəfəsini dərk etmək üçün, ilk növbədə, sağlam mənəvi-intellektual mühit, bütün tibb ictimaiyyətinin mənəvi-əxlaqi meyarlara yiyələnməsi tələb olunur. Həkimin başlıca peşəsi müalicə kursunu müəyyənləşdirməklə yanaşı, xəstəyə insani dəyərlər prizmasından yanaşmaq və onun şəxsiyyətinə dərin ehtiram göstərməkdir.

Bütün bu etik-fəlsəfi meyarlara hörmətlə yanaşdığı üçün akademik Zərifə Əliyeva yüksək etik-davranış təcəssümü kimi xatırlanır. Tanınmış həkim A.P.Nesterov xatirələrində yazır: “Mən Onu öz sahəsinin böyük alimi sayıram: həm oftalmologiya, həm də, xüsusilə, peşəkar oftalmologiya sahəsində. Oftalmologiya sahəsində, O, bir nömrəli alim idi. Peşəkarlıq zirvəsinə Zərifə xanım ona gö-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDİF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə “İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

rə yüksələ bilmişdi ki, həkim olmaq, insana tibbi yardım göstərmək məsuliyyətinin əxlaqi-fəlsəfi mahiyyətini, bütünlüklə dərk etmiş, bunu tam dünyagörüşü dəyərinə çevirə bilmişdi. Belə bir peşə əməli hər kəsə müyəssər olmur”.

Həkimlik sənətini insana sevgi əxlaqından ayırmayan Hippokrat demişdi: “İnsana sevgi olan yerdə sənət də məhəbbət var”. Zərifə xanım bütün peşəkar həkimlik fəaliyyəti boyu əsrlərin əxlaqi sınağından çıxmış bu ülvə həqiqətə xidmət göstərmiş, nümunəvi həkim-xəstə münasibətlərini gənclərə yadigar qoyub getmişdir.

Deni Didro yazırdı ki, düzgün həyat tərzini qəlbən içindən gəlir. Lakin həyatın mürəkkəbliyi ilə romantizm çox zaman uyğun olmur. İnsan öz həyat tərzini düşünərək, cəmiyyətin bütün proseslərinin mahiyyətini irəliləmədən ölçüb-biçə bilmir. Bu mənada, Zərifə xanımın şəxsiyyətinin mühüm etik mənası Onun öz yaradıcılığına yüksək intellektual səviyyədə yanaşmasında, fəal mövqə seçmə bilmişindədir. İctimai həyatda fəallığı ilə seçilən fədakar alim keçmiş SSRİ-nin Sülhü Müdafiə Komitəsinin üzvü, Azərbaycan Sülhü Müdafiə Komitəsi sədrinin müavini, “Bilik” Cəmiyyəti İdarə Heyətinin üzvü, keçmiş İttifaqın Oftalmoloqlar Elmi Cəmiyyəti İdarə Heyətinin üzvü olmuşdur. O, həm də “Oftalmologiya xəbərləri” jurnalının redaksiya heyətinin üzvü kimi cəmiyyətin tibbi maarifləndirilməsi prosesində yaxından iştirak etmişdir.

Samir Mustafayev yazır: “Çoxşaxəli və gərgin fəaliyyətinə baxmayaraq, Zərifə Əliyeva həmişə qadın in-

cəliyini və zərifliyini qoruyub saxlaya bilirdi. Hər kəsin qəlbine yol tapmağı bacaran bu nəcib insan təkəcə öz həmkarları ilə yox, sadəcə peşə adamları, alimlər, mədəniyyət və incəsənət xadimləri ilə də asanlıqla ünsiyyət qurur, həmişə ətrafında xeyirxahlıq mühiti yaratmağa nail olurdu. Bütün bunlarla yanaşı, Zərifə xanım Əliyeva qayğıkeş ana, gözəl, vəfali ömür-gün yoldaşı və yüksək mənəviyyət sahibi olmuşdur.”

Ömür-gün yoldaşı, Ulu Öndər Heydər Əliyev deyirdi: “Zərifə xanım çox böyük alim olub. Mən hələ onunla həyat quranda, O, artıq elm yolunda idi, elmlə məşğul idi. Onun elmi fəaliyyəti məlumdur. O, çox istedadlı, çox xeyirxah, çox sadəcə insan idi. Mən bu barədə çox danışa bilərəm, ailəmin yaşaması, bu günlərə çatması, övladlarının tərbiyəsi üçün və həyatımda Onun əvəzsiz rolu üçün mən bu gün Zərifə xanımın məzarı qarşısında baş əyirəm. On il keçsə də, Onu bir dəqiqə belə unutmuram və unutmayacağam”.

Bu kəlmələr isə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Zərifə xanım Əliyeva haqqında xoş xatirələrindən biridir: “Onun unudulmaz obrazı bu gün də mənim üçün çox əzizdir, doğmadır. Zərifə xanım yüksək davranış meyarlarına malik idi. İnsanlara münasibətdə səmimiyyət, xeyirxahlıq, eyni zamanda, yüksək mədəniyyət, alicənablıq - bütün bu gözəl amillər onda birləşmişdi. Zərifə xanım əsl ziyalı idi. Azərbaycan xanımına xas olan bütün müsbət keyfiyyətləri özündə birləşdirmişdi.”

**Vahid Ömərrov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru**